
10

СУДОВА МИСТЕЦТВО- ЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.77>
УДК 343.98

І. Л. Ходченко
завідувач сектору

О. В. Юдіна
старший науковий співробітник

В. П. Колонюк
кандидат юридичних наук, доцент,
учений секретар

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ МИСТЕЦТВОЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ СТАРОДРУКОВАНИХ КНИГ КИРИЛИЧНОГО ДРУКУ

У статті викладені деякі особливості мистецтвознавчого дослідження стародрукованих видань кириличного друку. Надано визначення стародруків. Прописаний алгоритм дій експерта-мистецтвознавця при дослідженні старовинних книг.

Ключові слова: мистецтвознавче дослідження, стародрукована книга (стародрук), кириличний друк.

Приймаючи до уваги те, що за останні роки до судово-експертних установ стали надходити на дослідження друковані видання та усвідомлюючи значення та цінність книжкових скарбів, виникла необхідність розробки методики мистецтвознавчого дослідження стародрукованої книги (стародруку).

Сьогодні *стародруками* називають видання, що вийшли друком до 1830 р. включно [1, с. 92].

Кожна книга кириличного шрифту XV–XVII ст. є пам'яткою друку, підлягає зберіганню та вивченню. Суспільство не може розвиватися достатньо цивілізовано, якщо серед своїх пріоритетів не бачить завдання збереження книжкових багатств. Вони мають величезну історичну, наукову, духовну, а також матеріальну цінність.

Рукописні книги, стародруки, рідкі та цінні видання XIX–XX ст., тобто книжкові пам'ятки – це духовна скарбниця людства, його колективна пам'ять. Рідкісність в історико-культурному плані не вичерпується кількістю екземплярів, які збереглися, хоч і цей факт повинен враховуватися. Самими рідкісними є, як правило, не малотиражні, а масові видання (букварі, календарі, пісенники), кількість збережених примірників яких на сьогоднішній день, невелика [2, с. 5, 234–282].

Книги мають велику історію, яка вимірюється багатьма століттями. Вже на початку розвитку людства, його культури, виникла необхідність закріплювати найважливіші справи, думки, життєвий досвід у письмовій формі. Природно, що при переході від середньовіччя до епохи Відродження рукописна книга вже не могла задовольняти зростаючим потребам суспільства. Вона повинна була уступити місце новій книзі, яка вже не писалась, а друкувалась на верстаті, за допомогою кліше, яке набиралось із рухливих металевих літер.

Друкування книг рухливими металевими літерами остаточно сформувалось як найбільший винахід в 40–50-х роках XV ст. у Німеччині. Першодрукарем у новому та повному розумінні слова був громадянин м. Майнца Йоган Гутенберг (1400–1468 рр.) [3, с. 3–6].

Слов'янські книги, надруковані кирилицею, стали видаватися в 80–90-х роках XV ст. В 1483 р. в Кракові почав друкувати слов'янські книги кирилицею краківський міщанин Швайпольт Фіоль. Його книги датовані 1491 р., але друкувалися вони раніше. З 1517 р. в Празі друкує книги для східних слов'ян, насамперед, для білорусів та українців, Франциск Скорина. Його знаменита Біблія (1517–1519) у перекладі на сучасну народну мову, була відзвуком реформації, можливо, гуситського руху. Пізніше (1525 р.) Скорина видає книги у Вільно.

В 50–60-х рр. XVI ст. книгодрукування виникає у Москві.

Засновником книжкового друкування на території України та Росії стає Іван Федоров. Він видає у Москві першодрукований «Апостол» 1564 р. – першу російську датовану книгу. До цього в Москві виходили анонімні видання [4, с. 36–37].

Пізніше Іван Федоров переніс свою діяльність в Україну. В 1574 р. він видав у Львові першу українську друковану книгу – «Апостол». У бібліотеці Гарвардського університету (США) було знайдено невідоме видання І. Федорова 1574 р. – «Буквар» – для навчання дітей. В 1580–1581 рр. І. Федоров видав Острозьку Біблію в м. Острог на Волині.

Протягом XVII–XVIII ст. друкування слов'янських книг кирилицею набуває суттєвого поширення. Головними центрами друкарства у східних слов'ян, крім Москви та Львова, були Київ, Вільно, Почаїв. За своїм

зімстом книги кириличного друку XV–XVI ст. були більшою частиною церковно-богослужбні, що для того часу було природним.

У XVIII – першій третині XIX ст. книжок, а також журналів, газет, листівок випускається вже значно більше в порівнянні з минулими сторіччями, змінюється їхня тематика, художнє оформлення, поліграфічне виконання.

Слов'янські видання дають багато цінних відомостей з історії як самого книговидавництва, так і пов'язаних з ним паперового виробництва, граверного мистецтва. Майже всі книги на той час ілюструвались гравюрами і прикрашались орнаментами. Тому вони є скарбницею найцінніших відомостей з історії образотворчого мистецтва – графіки, живопису, архітектури, з історії одягу, побуту, техніки.

Друковані книги XV–XVIII ст. становлять великий інтерес для вивчення історії мови. Використання друкувального верстату сприяло публікації літературних творів, що в свою чергу, стабілізувало норми книжкового друку, а в подальшому – вплинуло на розвиток усного мовлення серед широких мас читачів.

Слід зазначити, що у суспільстві розвивалась і музикальна культура – друкувались і нотні видання.

В означений історичний період було випущено біля 4000 видань кириличного друку – біля п'яти мільйонів екземплярів (при середньому тиражі 1200 екземплярів), книги видавались у 70-ти європейських містах. Вже до кінця XX ст. – більше 100000 екземплярів.

Винахід друкарства, книгодрукування, сприяло тому, що наука і освіта втратили релігійний характер, зробилися світськими. Книга поступово ставала дешевшою, тиражованою, більш доступною для користування [5, с. 92].

Повної колекції кириличних видань немає в жодній бібліотеці світу. Багато з цих книг є рідкісними зовсім не внаслідок того, що так прийнято називати усі книги, що друкувались кирилицею до 1700 р. включно, і не внаслідок їх видатних типографських особливостей, але тому, що вони активно використовувались в громадському та приватному богослужінні, для навчання грамоті та т.п., тобто зтирались та «зачитувались».

Взагалі, з точки зору культурології, історії в цілому та історії книги зокрема, старовинні друковані видання досліджувались десятки років, протягом двох останніх століть фахівцями, які володіли унікальною сукупністю знань з книгознавства, історії книги, бібліографії, культури, мистецтва, філософії. В галузі вивчення історії слов'янського книгодрукування у XIX – на початку XX століть працювали видатні філологи та історики: М. А. Максимович, Д. І. Зубрицький, М. І. Петров, С. Т. Голубев, П. В. Владимирів, В. Н. Перетц, І. Я. Франко, М. С. Возняк, С. И. Маслов та ін. Книжкову гравюру вивчали: Д. А. Ровинський, В. В. Стасов, А. А. Сидоров. Мова стародруків була предметом дослідження А. І. Соболевського, Є. Ф. Карського, Л. А. Булаховського. Бібліографією слов'янських книг XV–XVIII ст. займались: в Україні – Я. Ф. Головацький,

І. С. Свенцицький, в Росії – В. С. Сопиков, І. П. Каратаєв, В. М. Ундольський, А. С. Родоський та ін., у Польщі – К. Естрейхер та ін.

Їх методологічні підходи щодо атрибуції та культурологічної оцінки стародруків досі актуальні при дослідженні книжкових видань судовими експертами-мистецтвознавцями.

Приступаючи до дослідження стародрукованих книг кириличного друку, не має необхідності вдаватися до вивчення текстів цих книг, призначених, головним чином для церковної служби. Необхідно дослідити історичний період їх друкування, а саме: де, коли, як і для кого вони були надруковані. Ці данні або декотрі з них, разом із оголошенням в стародруках, можна достатньо просто відшукати. Іноді, вони містяться разом з вихідними даними, іноді – в додаткових статтях, у вигляді передмови і післямови до тексту. Треба відмітити, що багато з них вже вивчені бібліографами та істориками книги, їх можна знайти передрукованими у бібліографічних посібниках XIX–XX ст.

Вивчення зовнішнього вигляду стародрукованих книг іноді допомагає пізнанню не тільки історії, але й техніки старовинного книгодрукування. Всі відомості, які можна виявити при дослідженні вихідних даних, змісту та зовнішнього вигляду стародрукованих книг, треба вважати фактами історичного значення, а самі книги – дорогоцінними історичними джерелами, які слід дбайливо зберігати.

В процесі дослідження стародрукованої книги експерту-мистецтвознавцю необхідно дотримуватися алгоритму дослідження, до якого слід віднести наступні ознаки старовинного видання:

1. Розмір книги.

Переважаючий розмір стародрукованих книг – середній від 25 см до 35 см; значно рідкіше зустрічається малий – менше 25 см, та ще більш рідкісний – більше 35 см.

2. Зовнішні ознаки видання.

При ретельному огляді видання розглядаються його зовнішні ознаки: кількість строк на сторінці, висота 10 строк шрифту, кількість аркушів або сторінок, наявність сигнатури (нумерації) або її відсутність, кількість зошитів, кількість аркушів в зошиті, орнамент, гравюри. Відмічаються особливі ознаки видання – друк у два стовпця, обрамлення сторінок – рамки лінійні або з наборних прикрас, наборні прикраси, з яких складаються заставки, кінцівки.

3. Форма.

Книга складається із аркушів, складених тим чи іншим способом. Від того, як складений паперовий аркуш, залежить визначення формату книги.

Старовинний папір відрізняється від сучасного видом та якістю – він більш пухкий та легкий, при перегляді його на світло наявні прозорі полоси – філіграні. Крім того, при просвічуванні на одній стороні аркушу у наявності марка власника фабрики, на якій виготовлено папір.

Паперовий аркуш має прямокутну форму, філіграні йдуть паралельно короткої сторони аркуша. При згині навпіл, повздовж філіграням, утворюється формат аркушу – 2°; паперовий знак виявляється на одній половині зігнутого аркушу. При наступному згині навпіл створюється формат у четвірку – 4°, філіграні в цьому форматі йдуть поперек сторінок, паперовий знак виявляється на згині 2-х аркушів. При подальшому

перегині – у восьмушку – 8° філіграні йдуть повздовж сторінки, паперовий знак у корінця, на згині 4-х аркушів. Можливий і подальший згин аркушу, причому формат вийде у 1/16 долю, філіграні підуть поперек аркушу. Такий формат рідко зустрічався, але все ж використовувався для друкування книг, був призначений для щоденного використання в домашній молитві. У книгах такого малого формату філігрань повинна бути у верхніх кутках 8 аркушів, при цьому на кожному аркуші залишається така незначна частина знаку, що він зникає при щонайменшому обрізі.

Аркуші, складені навпіл (2°), звичайно об'єднуються у зошити по 8, іноді по 6.

У вигляді винятків, існують видання Євангелій на цільних, не зігнутих аркушах, форматом в 1°, скріплених у корінці (московські видання Євангелій – 1689 та 1759 pp.).

Переглянув видання по кількості аркушів в зошиті та розміщенню філіграней та водяних знаків, встановлюється формат видання (2°, 4°, 8°, 12°).

Кількість рядків.

Кількість рядків на сторінці, у виданні, надрукованому одним шрифтом, звичайно буває однаковою протягом всієї книги, втім для точності необхідно порохувати рядки на кількох сторінках, і, якщо кількість їх коливається, то треба визначитися з тією кількістю, яка частіше всього зустрічається. Якщо видання надруковано кількома шрифтами, то число рядків визначається на сторінці для кожного шрифту.

Висота шрифту.

В опису повинен бути наданий розмір шрифту – висота 10 строк, для чого вимірюється відстань від низу 1-ої строки до низу 11-ої, так що в цю величину входить висота 10 строк та 10 проміжків між строками.

Аркушевий склад.

При огляді книги необхідно проглянути усю книгу, аркуш за аркушем. В стародруках перелік аркушів та сторінок рідко буває наскрізним, через усе видання.

Сигнатури.

При перегляді видання по аркушам необхідно записувати порядок колонцифр, а також цифр або літер, які позначають перелік зошитів, тобто сигнатури. При огляді аркушів по порядку, необхідно стежити за повнотою екземпляру, тобто помічати, чи не має вирізаних аркушів.

У білоруських та українських виданнях XVI ст. сигнатури використовувались не завжди, але у XVII ст. – вони увійшли у постійне вживання. Закордонні видання завжди виходили із сигнатурами. За відсутністю сигнатур, встановити розподіл книги на зошити часто дуже важко, особливо, якщо книга переплетена недостатньо добре і палітурка затягнута у корінці.

Азбука.

Кирилична старослов'янська азбука нараховує 43 літери. Окрім звичних для нас 36 літер у неї були присутні ще 7 грецьких, необхідних для правильної передачі грецьких богослужбових слів. Більша частина

літер старослов'янського та сучасного російського алфавітів дуже схожі. Деякі літери з різних причин та в різний час зникли з алфавіту. Це відноситься, наприклад, до «юсів» – великого та малого, які позначали носове гласне, що перейшли дуже рано у звуки «у» та «я», хоча і використовувались до петровського часу. Літера «ятъ» передавала звук між «і» та «є» (вчені називають її довгим закритим «є»). Літера «ятъ» була виключена як зайва тільки в 1918 р.

В кирилиці цифри, за візантійським зразком, позначались літерами, особливого знака для нуля не існувало. В цифровому значенні літери супроводжувались надстроковими знаками – титлами і відокремлювались від тексту, що оточує, крапками. В кирилиці числове значення мають тільки ті літери, які були запозичені з грецької азбуки: «ксі», «псі», «омега», яких не має у слов'янській мові. Літери власне слов'янські – «в, ж, ш, щ, ъ, ы, ъ» та інші у кирилиці цифрових значень не мають.

Кириличний шрифт.

Кириличний шрифт – один із слов'янських шрифтів, його використовували південні та східні слов'яни. В невеликій південно-слов'янській області, Боснії, кириличний шрифт був декілька видозмінений; їм була надрукована незначна кількість видань, іменується він – боснійським.

Західні слов'яни – використовували інший слов'янський шрифт – глаголицький. В Чехії слов'янський шрифт був замінений латинським. Щодо виникнення обох шрифтів – кириличного та глаголицького – у вчених немає єдності поглядів, можна думати, що ці шрифти виникли майже одночасно.

Крім численних видань, надрукованих кириличним шрифтом у східних та південних слов'ян, існує незначна кількість книг, друківаних тим же шрифтом в інших європейських, не слов'янських країнах.

Обидва слов'янські шрифти використовувались протягом століть у рукописах. Найбільш стародавні рукописні книги кириличного шрифту, які збереглися до теперішнього часу, належать до XI ст., перші друковані книги того ж шрифту з'явилися тільки в кінці XV ст.

Вихідні відомості.

Вихідні відомості розміщуються у стародрукованих книгах в різних місцях: у найбільш ранніх (XV-XVI ст.) – за звичай у кінці книги, у післямові. В Москві такий прийом зберігся пізніше, до половини XVII ст. У книгах, друківаних в Україні та в Білорусі, а також за рубезем, ще в XVI ст. з'являються титульні аркуші, хоч і не повні. Іноді доповнюючи титульний аркуш відомості подаються в середині книги.

Заголовки.

Більша частина стародрукованих книг за своїм змістом одноманітна і призначалася для використання в церковних службах або містила вказівки про порядок служби і, лише зрідка, слугувала для домашнього читання. Це книги: Біблія, Євангеліє, Новий Заповіт, Апостол, Псалтир, Псалтир із послідованням, Псалтир з толкованням, Часовник, Часослов, Мінея загальна, Мінея святкова, Мінея загальна з святковою, Мінея місяцеві, Пролог, Тріодь пісна, Тріодь кольорова, Октоїкс, Шостиднев,

Ірмологій, Служебник, Требник, Євангеліє Учительне, Євангеліє Толкове, Устав, Акафісти, Служби окремим святам.

Авторські книги.

Крім книг, які використовувались при церковній службі і наведені у розділі «Заголовки», серед стародруків маєтся деяка кількість авторських книг. Ім'я автора може бути вказано на титульному аркуші або в післямові. Але не завжди можна покласти на таку вказівку, особливо якщо вона відноситься до твору, створеному багато століть тому назад. Найбільш достовірне авторство тільки пізніших письменників та проповідників, твори яких були написані за їх життя.

Місце друкування, друкарня, друкар.

Місце друку та друкарня часто бувають вказані інакше, ніж їх слід позначати.

При описі книг московського друку XVI та початку XVII ст. назва типографії не надається, прийнято називати тільки імена друкарів. Починаючи з 1620-х років в описі вказується типографія – Печатний двір (так називалася у Москві будівля, де розміщувалась друкарня), але в самих книгах ця назва не вказувалась. Іноді даються назви відділів Печатного двору: В. Ф. Бурцева, Верхньої друкарні. Починаючи з 1721 р., коли був заснований Синод, друкарню у московських та петербурзьких виданнях позначають як синодальну, якщо на книзі не має іншої вказівки. Якщо відомо ім'я друкаря, то воно згадується після назви друкарні.

Якщо ім'я друкаря особливо знамените, то можна знайти його без назви друкарні. У вихідних відомостях стародруків може бути вказаний не тільки рік, але й місяць і дата виходу; усі дані повинні бути детально зафіксовані. Якщо вказаний час початку роботи над книгою, то він також повинен бути зафіксований. Дати початку та закінчення друку дозволяють судити про швидкість друкування у старовинних друкарнях, що заслуговує на увагу.

Дата літочислення.

Звичайно у книгах XV-XVII ст. рік видання подається не за сучасним літочисленням, а за візантійським. Начальним роком його враховується рік від створення світу, від якого до Різдва Христового нібито пройшло 5508 років, тому дата нової ери на 5508 років менше, ніж дата від створення світу. В деяких виданнях бувають надруковані дати за обома літочисленнями, що полегшує завдання дослідника книги, але частіше йому самому доводиться робити розрахунок. Переклад одного літочислення на інше ускладнюється тим, що новий рік візантійської ери починається з 1 вересня, а новий рік сучасної ери – на 4 місяця пізніше, з 1 січня. Літочислення, при якому новий рік починається з 1 вересня, називається вересневим. Такого літочислення дотримувалися особливо твердо у Московії.

Гравюри.

В стародрукованих книгах, крім наборного тексту, велику роль відіграють гравіровані ілюстрації та гравірований орнамент. Часто на початку книги або на початку окремих глав, розміщуються зображення передбачуваних авторів – євангелістів, батьків церкви. Ці гравюри, зазвичай, друкувались на окремому аркуші. Крім зображень авторів

зустрічаються ілюстрації до самого тексту – сцени на біблійські сюжети, види міст, будівель, церков, зображення святих.

Гравюри у середині тексту, за невеликим винятком, не зустрічаються у московських виданнях. Особливо великою кількістю ілюстрацій у середині тексту, відзначаються українські видання – київські та львівські. При описі видання повинні бути згадані усі гравюри як на окремих аркушах, так і в середині тексту, з вказівкою аркуша або сторінки, де вони знаходяться.

Орнамент.

Крім ілюстрацій, стародруковані видання щедро прикрашені декоративним гравійованим орнаментом – заставками, кінцівками, ініціалами, рамками на полях, рамками навколо титульного аркушу та навколо сторінок. Крім гравійованого орнаменту, в стародруках зустрічається і орнамент набірний, тобто складений з окремих литих прикрас, іноді складний, утворюючий рамки, заставки. Наявність наборного орнаменту є характерною ознакою видання. Слід відзначити кількість відтисків окремого виду орнаменту, тобто скільки всього заставок, кінцівок або ініціалів, а також із скількох дошок зроблені ці відтиски. Встановлення кількості відтисків з однієї дошки потребує ретельного порівняння відтисків. Іноді зустрічаються подібні прикраси, але при уважному розгляді, можливо виявити в них дрібні відзнаки, які вказують, що вони були надруковані з різних дошок.

В'язь.

В більш пізніших виданнях деякі рядки утворені за допомогою злиття ініціалів. Скорочені ініціали бувають поставлені на різному рівні, одна літера вставлена в іншу, один штрих служить для утворення двох-трьох літер. Рядок, утворений злитими ініціалами, носить назву в'язь.

Як і весь орнамент, рядки в'язі виконувались гравюрою на дереві, зазвичай кожний рядок друкували з цільної дошки.

Продовжуючи традиції книжкової мініатюри, автори стародрукованих книг залишили помітний слід у графічному мистецтві XV-XVI століть. Створені ними книги – найвище досягнення майстерності. Їм властиві оригінальність, особлива естетика кириличних шрифтів, виразність композиції аркушів з фігурними гравюрами, заставками, кінцівками, ініціалами та набірними прикрасами.

Написи та палітурки.

Окрім типографського матеріалу у деяких екземплярах стародруків представляють цікавість рукописні написи. При дослідженні цих рукописних записів, можливо виявити, кому належав екземпляр, як він переходив від одного власника до другого; інші написи – корегуючі позначки коректорів.

Палітурки стародруків – прості або оригінальні, з тисненням по шкірі, або дерев'яні дошки, обтягнуті тканиною – оксамитом чи атласом, оздоблені металевими прикрасами [6, с. 204–247].

Вищезазначене повинно враховуватись експертом і відігравати важливу роль при мистецтвознавчому дослідженні стародруків.

Кожна книга кириличного шрифту XV-XVII ст. є пам'ятником друку, підлягає зберіганню та дослідженню. У світових книгосховищах досі не

виявлено більш ніж 200 кириличних видань XVII ст. Вони відомі лише тільки по бібліографічним та архівним джерелам.

Отже, наприкінці статті слід зазначити, що не тільки автор, друкар, художник, видавець, а насамперед швидко спливаючий час та історія роблять книгу рідкісною та унікальною.

Перелік посилань

References

1. Ковальчук Г. И. Рукописні книги та стародруки. Київ, 2011. 113 с.

1. Kovalchuk, H. I. (2011). Rukopysni knyhy ta starodruky. Kyiv, 113 p. [in Ukrainian]

2. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах. Київ, 2004. С. 5, 234–282.

2. Kovalchuk, H. I. (2004). Knyzhkovi pamiatky (ridkisni ta tsinni knyzhky) v biblioteknykh fondakh [Memo Book (rare and valuable books) in the library collections]. Kyiv, pp. 5, 234–282. [in Ukrainian]

3. *Славянские книги* кирилловской печати XV–XVII вв.: описание книг, хранящихся в Государственной публичной библиотеке УССР. Киев, б. г. С. 3–6.

3. *Slavianskie knigi* kirillovskoi pechati XV–XVII vv.: opisanie knig, khраниashchikhsia v gosudarstvennoi publichnoi biblioteke USSR [Slavic books of the Kirillov press of the XV–XVII centuries: description of books stored in the State Public Library of the Ukrainian SSR]. Kiev, w. y. pp. 3–6. [in Russian]

4. Попов П. Друкарство, його початок і поширення в Європі (XV–XVI вв.). Київ, 1925. С. 36–37.

4. Popov, P. (1925). Drukarstvo, yoho pochatok i poshyrennia v Yevropi (XV–XVI vv.) [Typography, its beginning and distribution in Europe (XV–XVI centuries)]. Kyiv, pp. 36–37. [in Ukrainian]

5. Ковальчук Г. И. Рукописні книги та стародруки. Київ, 2011. С. 92.

5. Kovalchuk, H. I. (2011). Rukopysni knyhy ta starodruky. Kyiv, p. 92. [in Ukrainian]

6. Зернова А. С. Методика описания старопечатных книг кирилловской печати. Труды ГБЛ. Москва, 1960. Т. IV. С. 204–247.

6. Zernova A. S. (1960). Metodika opisaniia staropechatnykh knig kirillovskoi pechati [Methods of describing old-printed books of the Kirillov press]. Trudy GBL [Papers GBL]. Moscow, Vol. IV, p p. 204–247. [in Russian]

**НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ИСКУССТВОВЕДЧЕСКОГО
ИССЛЕДОВАНИЯ СТАРОПЕЧАТНЫХ КНИГ КИРИЛЛИЧЕСКОЙ
ПЕЧАТИ**

**И. Л. Ходченко
Е. В. Юдина
В. П. Колонюк**

Принимая во внимание то, что за последние годы в судебно-экспертные учреждения стали поступать на исследование печатные издания и осознавая значение и ценность книжных богатств, возникла необходимость разработки методики искусствоведческого исследования старопечатных книг.

Сегодня старопечатными называют издания, вышедшие в свет до 1830 г. включительно.

Редкость в историко-культурном плане не исчерпывается количеством экземпляров, которые сохранились, хотя и этот факт должен учитываться. Самыми редкими являются, как правило, не малотиражные, а массовые издания, количество сохранившихся экземпляров которых на сегодняшний день не велико.

Изучение славянских изданий позволяет получить много ценных сведений по истории, как самого книгоиздательского дела, так и связанных с ним бумажного производства, граверного искусства. Почти все книги в то время иллюстрировались гравюрами и украшались орнаментами. Поэтому они являются кладом ценных сведений по истории изобразительного искусства.

В процессе исследования старопечатных книг, эксперти-искусствоведу необходимо придерживаться алгоритма исследования. К алгоритму возможно отнести следующие признаки старинного издания: размер книги, внешние признаки издания, форму, количество строк, высоту шрифта, листовой состав, сигнатуры, азбуку, шрифт, выходные сведения, заголовки, автора книги, место печати, печатника, дату, гравюры, орнамент, вязь, надписи и переплет.

Ключевые слова: искусствоведческое исследование, старопечатная книга (стародрук), кириллическая печать.

SOME PECULIARITIES OF ARTICLES STUDYING OF AGING PRINTING BOOKS OF THE CYRIL PRINT

**I. Khodchenko
E. Yudina
V. Kolonyuk**

Taking into account the fact that in recent years, forensic institutions began to receive printed publications for research and realizing the value and value of book wealth, it became necessary to develop a methodology for the study of old-print books (old-timers).

Today, old-timers are called publications that were published before 1830 inclusive.

Rare in historical and cultural terms is not limited to the number of copies that have survived, although this fact should be taken into account. The rarest are, as a rule, not small-circulation, but mass editions, the number of surviving copies of which today is not great.

The study of the Slavic editions brings a lot of valuable information on the history of both book publishing itself and the paper production and engraving art connected with it. Almost all the books at that time were illustrated with engravings and decorated with ornaments. Therefore, they are a source of valuable information on the history of art.

The RV process of studying early printed books should adhere to the following algorithm: book size, external signs, edition, form, term, font height, sheet composition, signatures, alphabet, font, output, headings, author of the book, misreading, printer, date, prints, ornament, tie, lettering and binding.

Key words: art criticism, early printed book (old print), cyrillic printing.